

sliko prizadevanj narodnoosvobodilnega gibanja na enem od pomembnejših področjih, in to prav za območje, kjer je ljudstvo po trdih raznarodovalnih ukrepih fašističnega režima kar hlepelo po slovenski tiskani besedi.

Tone Ferenc

Počkar Jože in Marta Paulin–Brina: Pohod štirinajste divizije, Ljubljana (Zavod SR Slovenije za šolstvo) 1974, 40 str.

V zbirki Novi vidiki Zavoda SR Slovenije za šolstvo je izšla knjižica Pohod štirinajste divizije. Zavod in komisija za tradicije NOB pri Republiški konferenci SZDL sta namreč ugotovila, da bi bilo treba organizirati vrsto predavanj iz zgodovine narodnoosvobodilnega boja in sicer sočasno s pomembnimi obletnicami. Predavatelji naj bi bili izključno udeleženci narodnoosvobodilnega boja, namreč zato, da bi predstavili pomembnost zgodovinskih dogodkov z lastnimi pogledi na dogajanja in jih zbranim kot osebne priče živahno podajali.

Tako je bil ob 30-letnici znamenitega pohoda Štirinajste divizije organiziran seminar za učitelje – zgodovinarje in slaviste v Velenju, 27. in 28. marca 1974. Predavala sta prof. Jože Počkar, nekdanji bataljonski politični komisar 14. divizije, in prof. Marta Paulin–Brina, članica kulturniške skupine te divizije. Obe predavanji sta bili zaradi svoje aktualnosti publicirani v knjižici pod skupnim naslovom: Pohod štirinajste divizije.

Avtor prvega sestavka „S štirinajsto divizijo na Štajersko“ je Jože Počkar. Uvodoma pove, da je sicer obširno opisal zgodovino pohoda Lado Ambrožič–Novljan v knjigi Pohod na Štajersko (Nova Gorica 1967, 302 str.), da je krajši opis podal Zdravko Klanjšček v reviji Borec (Zdravko Klanjšček: Štirinajsta na Štajerskem, Borec XXVI/1974, št. 2, str. 79–91), njegov namen pa je, opisati dogodke in borbe med pohodom tako, kakor jih je doživljal sam. Počkar, ki se je pohoda udeležil kot politični komisar 3. bataljona 13. slovenske narodnoosvobodilne brigade „Mirka Bračiča“ v sestavi 14. divizije NOV in POJ, pripoveduje na kratko o pripravah na pohod in o sestavi divizije. Obširneje pa govori o pohodu divizije iz Bele krajine skozi Hrvaško na Štajersko in njenih bojih od 6. januarja do 26. februarja 1944, o odnosu prebivalstva do partizanov in o pogumu in požrtvovalnosti borcev. Iz razumljivih vzrokov govori tudi o dejavnosti svojega bataljona. Poudarjena je tudi vloga komunistov v borbah in v delu enot divizije. Na koncu govori avtor o pomenu pohoda divizije. Sestavek je napisan tekoče in brez odvečnih dodatkov, preglednost pa povečujejo še na ustreznih mestih natisnjene marginalije.

Isto velja za sestavek Marte Paulin–Brine „V kulturniški skupini štirinajste divizije“. Avtorica začne svojo pripoved s prikazom odnosa kulturnikov do osvobodilnega boja. Govori o odhodu v partizane in o srečanju z drugimi kulturniki, zlasti s Karlom Destovnikom–Kajuhom, kar ji je vse ostalo v živem spominu. Paulinova obširno opisuje dejavnost kulturniške skupine 14. divizije od septembra 1943 do kulturniškega kongresa v Semiču v noči od 4. na 5. januar 1944. Pripoveduje o nastopih skupine, katerih datume in kraje si je zapisovala v droben zvezek. V ta zvezek si je zapisala tudi tekst himne Štirinajste divizije, ki jo je sestavil Kajuh, uglasbil pa Sveto Marolt–Špik. Zabeležila si je tudi nekaj Kajuhovih besedil, prirejenih k pesmim po ruskih napevih. Sploh pa je avtorica precej obširno, doživeto, s spoštovanjem in toplo opisala Kajuha – pesnika, človeka, borca in misleca. Sam opis pohoda divizije je zelo kratek, zakaj dejavnost skupine na tem

pohodu, polnem borb in premagovanja raznih težav, je prišla delno do izraza le na pohodu skozi Hrvaško.

Žal je v knjižici tiskarski spodrslijaj: avtor Počkar je v kazalu in nad sestavkom spremenjen v Počkaj.

Kot spominsko gradivo bo moral knjižico, ki prinaša pričevanja dveh udeležencev pohoda, upoštevati tudi zgodovinar, ki se bo ukvarjal s to tematiko. Izšla je kot drugi zvezek zbirke Novi vidiki Zavoda SRS za šolstvo. V zbirki bo izhajala različna priročna literatura za učno vzgojno prakso. Prvi priročnik v tej zbirki „Problemi sodobnega sveta“ pa prinaša gradivo s seminarja, na katerem so predavatelji govorili o sedanjih dogajanjih doma in po svetu.

Knjižice s podobno tematiko, kot jo prinaša obravnavani 2. zvezek nove zbirke, za zdaj v nadaljnjem programu niso predvidene. Pač pa bo verjetno, kot je dejala odgovorna urednica zbirke Majda Zavašnik, izšla še kakšna taka publikacija, saj so pred nami pomembne obletnice.

Sonja Reisp

Materijalni i društveni razvoj SFR Jugoslavije 1947–1972. Savezni zavod za statistiko, Beograd 1973. 282 strani.

Družbeni razvoj SR Slovenije 1947–1972. Za tisk pripravila: Zavod SR za planiranje in Zavod SR za statistiko; urednik: Franček Brglez. ČZP Komunist, Ljubljana 1974, 261 strani.

V naslovu navedeni publikaciji sta izšli kot gradivo za letošnji jugoslovanski in slovenski kongres Zveze komunistov. Zaradi tehtnosti in vsebinske zasnove obeh razprav bosta knjigi nedvomno uporaben priročnik za vse, ki se ukvarjajo z našo najnovejšo zgodovino, in potemtakem velja opozoriti na nekatere njune značilnosti. Vendar res le opozoriti, zakaj povzemati obširno v sebinsko obeh del bi bilo tudi na razmeroma daljšem prostoru nemogoče in celo nepotrebno.

Vsebinski in metodološki zasnovi obeh razprav sta si podobni in očitno medsebojno usklajeni. Sumarnemu uvodnemu pregledu osnovnih značilnosti povojnega materialnega in družbenega razvoja Jugoslavije oz. Slovenije sledijo poglavja o družbenopolitični ureditvi in rasti samoupravljanja, prebivalstvu in zaposlenosti, dalje nadrobno obdelani kazalci gospodarskega razvoja ter elementi življenjskega standarda. Zadnji poglavji o osnovnih kazalcih razvoja socialističnih republik in avtonomnih pokrajin ter o mednarodnih primerjavah sta v slovenski publikaciji prevzeti iz skupne jugoslovanske, z edino razliko, da so primerjavam SFRJ s svetom dodani tu še ustrezni podatki o SRS. V ljubljanski publikaciji je novo tudi poglavje o regionalnem razvoju Slovenije, o urbanizaciji in varstvu okolja.

Tokratni kongresni materiali se tako kot prejšnji podobni pregledi razlikujejo od standardnih izdaj statističnih zavodov (npr. Jugoslavija 1945–1964, Beograd 1965); izpuščeni so pregledi površja in klime, predvsem pa v pričujočih dveh delih ne gre za objavo celotnih statističnih serij. Podatki izbranih let, koeficienti in indeksi za posamezna značilna obdobja razvoja rabijo tu avtorjem kot izhodišče za komentar in analizo statistično prikazanih pojavov. Številke in tekst še dopolnjujejo razni grafični in kartografski prikazi, v čemer očitno prednjači slovenska izdaja, ki je tudi drugače opremljena bolj reprezentativno (od tod tudi razlika v ceni, 70 oz. 200 dinarjev).

O tem, da sta tako Slovenija kot Jugoslavija v celoti po letu 1945 doživeli temeljito preobrazbo tako v gospodarskem kot v družbenem pogledu, ne more biti dvoma. Nekoliko vprašljivo pa je, če ravno statistični podatki o številu in strukturi članov delavskih svetov, predstavništev družbeno-političnih skupnosti ali teritorialnih enot na različnih stopnjah najbolj izražajo bistvo revolucionarnih sprememb tega časa, pa čeprav jih spremljajo ustrezni, širše zastavljeni teksti. Verjetno so nekoliko bolj zgovorni podatki o temah, ki so se jih ti različni odbori lotevali v posameznih povojnih razdobjih. Tudi podatki o izidih delovnih sporov sodijo med zanimivejše v poglavju o samoupravljanju. Na drugi strani pa bi zgodovinarja analiza nekaterih statističnih podatkov lahko privedla do sklepa, da je samoupravljanja čedalje manj; najbolj očitna primera za to sta upadajoča zastopanost žensk in mladine v predstaviških telesih. (Pri tem je zanimivo, da je mladina še razmeroma najbolj zastopana – 13-odstotno – v organih znanstvenih inštitucij.) Ponuja se potemtakem sklep, da samo statistične raziskave niso ravno najprimernejša možnost za preučevanje samouprave, zgodovinar bo nujno moral upoštevati tudi rezultate raziskav drugih družboslovnih ved.

Drugačen je primer z razvojem gospodarstva, civilizacijskega in kulturnega nivoja, prikazanega v naslednjih poglavjih. Ne da bi obravnavali „resnico“ o statistiki kot tretji stopnji laži, je treba ugotoviti, da bo zgodovinar tu moral začeti prav s številkami. Številke o tonah, kilometrih in drugih konstantnih enotah pa kažejo nedvomno v večini primerov impresivno sliko razvoja. To velja tako za proizvodnjo kakor za potrošnjo. Družbeni produkt se je tako v Jugoslaviji v letih 1947–1972 povečal v celoti za 4,8-krat, v Sloveniji celo 5-krat; v poprečju letno za 6,6 odst. oziroma za 7,4 odst., v zadnjem času celo nekoliko več, kar nas uvršča po dinamiki razvoja med prve na svetu. Prednjačila je seveda industrija. Samo od leta 1952 se je njen obseg v Sloveniji povečal za več kot 6-krat, v slovenski elektroindustriji npr. kar za 45-krat. Ob upoštevanju tovrstnih podatkov postanejo jasni veliki premiki v strukturi gospodarstva, zaposlenosti prebivalstva in drugem razvoju, izhajajočem iz napredka družbeno-ekonomske baze. Razumljivi postajajo različni „boomi“ v potrošnji (avtomobili ipd.), v družbenem in individualnem standardu nasploh.

Ob pripombah glede skoraj neizogibnih tiskovnih napak bi bilo moč razpravljati tudi o tem, da ni vedno povsem jasno, zakaj so bila izbrana posamezna leta, podana v statističnem prikazu. Poleg pohvalnega objavljjanja primerjalnih podatkov za leta neposredno pred drugo svetovno vojno in po njej so nekatere razpredelnice iz nepojasnjenih razlogov omejene le na nekaj zadnjih let. Spet druge upoštevajo starejša obdobja, izpuščajo pa najnovejše podatke, ki so za vse uporabnike najbolj zanimivi. Verjetno izhajajo posamezne navedene pomanjkljivosti iz težav dinamično se razvijajoče statistične službe in njenih metod, saj je na splošno opazno, da so se izdajatelji potrudili vključiti tudi nekatere podatke iz leta 1973. V nizu pripomb je verjetno pomembno tudi to, da objave nekaterih podatkov v enotah, ki niso konstantne (npr. vrednost dinarja), znatno otežujejo primerjave, čeprav drži, da je večina tovrstnih števil preračunana na določeno stalno osnovo. Medtem ko je poglavje primerjave republik in pokrajin dovolj obsežno in v slovenski publikaciji poleg tega tudi že v tekstu posameznih poglavij nastopajo primerjave s svetom; z Jugoslavijo kot celoto in s posameznimi njenimi deli, bi verjetno moralo biti sklepno poglavje z mednarodnimi primerjavami nekoliko daljše; dalo bi se tudi razpravljati o izboru primerjanih statističnih pojavov. Za svojo strokovno rabo se zgodovinarji pač moramo zavarovati pred morebitnimi statističnimi „zankami“, ki bi

utegnile sliko razvoja predstaviti še bolj optimistično, kot dejansko je. Prav primerjave z enako nesporno znatnimi dosežki drugih držav bi utegnile objektivizirati sliko, ki nam jo kaže naša publikacija.

Kljub vsemu drži, da se avtorji niso izogibali temnejših plati našega razvoja, npr. dejstva, da so se razlike med razvitimi in nerazvitimi deli države kljub vsem prizadevanjem družbe absolutno še povečale, iz števil in analiz so razvidne slabosti našega kmetijstva, ukrepov v posameznih etapah gospodarskega razvoja. Veliko prostora je posvečeno zdomstvu, nepismenosti in podobnim spremljajočim negativnim družbenim pojavom.

Da ne bi našega poročila sklepali z nadaljnjim nadrobnim naštevanjem podatkov ali preprosto z nekaj velikimi besedami o velikem času, kakršen obravnavani je, naj zapišemo le ugotovitev, da smo marsikatero številko in njihove interpretacije iz obravnavanih dveh knjig že srečali v dnevnem in revialnem tisku. Zgodovinarji, ki se bodo ukvarjali s posameznimi specialnimi vprašanji našega povojnega razvoja, bodo nedvomno morali uporabljati tudi tematske izdaje statističnih zavodov in se ne bodo mogli zadovoljiti s tovrstnimi sumarnimi pregledi. Drži pa, da sta ocenjeni knjigi zelo dobrodošel priročnik za vse jugoslovanske in slovenske družboslovce in da se nekaterih tu objavljenih analiz pri nadaljnjem delu, tako političnem kakor tudi strokovnem, ne bo mogoče izogniti.

Janez Stergar